

Kıbrıs **- Bir Mücadelenin Tarihi -**

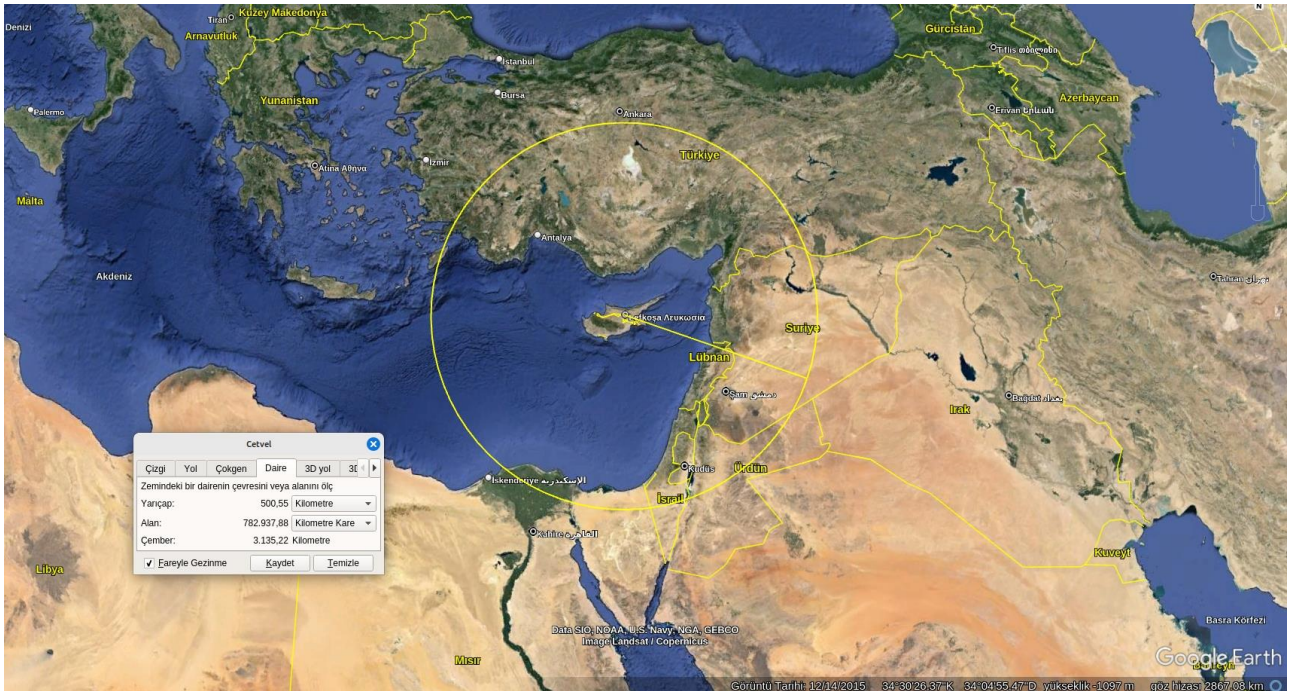
“Osmanlı yönetiminde halkın temsilcileri oy çoğunluğuna sahipti. İngiliz yönetiminde halkın temsilcileri yönetimden tamamıyla dışlandı. Türkler burada üç yüz yıl kaldı, İngilizler yetmiş yedi. ... Venedik için bir kalyon olan ada şimdi bizim için bir uçak gemisi, savaş gemisi. Elimizde tutabilir miyiz? ... Kurnazca yönetmelisiniz. ... Her Yunan köylüsü kendini öyle hissetmeliydi ki Enosis ateşi devam edebilsin. Gerçeklerin desteklemediği şeyi, uydurmalara dayanan duygular başarabilirdi...”

(Lawrence Durrell, Kıbrıs'ın Acı Limonları)¹

İngiliz yazar Durrell, *Kıbrıs'ın Acı Limonları* adlı gezi kitabını 1957 yılında yayımlamıştı. Alıntı yaptığım kısım ise kitabın Türkçe baskısının arka kapağından... Bana göre Kıbrıs'ın yakın tarihinin mükemmel bir özeti...

Kıbrıs; Ortadoğu ve Balkanlar'ın tarihinin tartışmasız, en önemli parçalarından biri. Stratejik olarak da Sicilya ile birlikte, bana göre, Akdeniz'in en önemli adası. Sicilya'nın doğu-batı hattında Akdeniz'in, kuzey-güney hattında da İtalya ve Tunus, bir başka deyişle de Avrupa ve Afrika'nın kesişim noktasındaysa, Kıbrıs da Doğu Akdeniz'in en önemli noktasında ve Türkiye'nin güneyi, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin ve Mısır'ı kontrol eden bir noktada.

Merkezine Lefkoşa'yı aldığımız ve yaklaşık 500 kilometrelik yarıçaplı bir daire çizersek, Kıbrıs'ın önemi daha da iyi anlaşılacaktır. Böyle bir haritada yaklaşık olarak Türkiye'nin üçte biri, Suriye'nin yaklaşık yarısı, Lübnan'ın tamamı, İsrail'in üçte ikisi, Mısır'ın küçük bir kısmı girerken Yunanistan açısından ise sadece Rodos'un küçük bir kısmı girmektedir. Dolayısıyla coğrafi olarak Kıbrıs ile en az ilgisi olan ülkenin Yunanistan olması gerekir. Oysa, işin içine millet ve ırk faktörü girince işler değişiyor.

Kıbrıs, bilindiği üzere tarihini, bulunduğu Doğu Akdeniz coğrafyasının kaderine bağlı olarak yaşadı. Deniz kavimleri, Romalılar, Doğu Romalılar, Araplar, tekrar Doğu Romalılar, Haçlılar, Venedikliler,

1 Durrell, Lawrence, *Kıbrıs'ın Acı Limonları*, Can Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, Şubat 2014.

Türkler ve İngilizlerin hâkimiyetinde sürekli el değiştiren bir yapı sergiledi. Ama istisnasız en huzurlu dönemi ise Türk yönetimi altında yaşadılar.

* * *

Bir Doğu Roma adası olan Kıbrıs'ın Müslümanlarla ilk tanışması, üçüncü halife Osman devrinde olmuştur. Şam valisi Muaviye, oluşturduğu büyük bir donanmaya Kıbrıs'ı fethetme görevi vermiş ve 649 yılında Kıbrıs'ın fethi başlamış, birkaç yıl içinde de bütün şehirleri ve kaleleri alınmıştır. Sonraki süreçte de gerek Muaviye'nin hilafeti gerekse de sonraki Emevi halifeleri döneminde Kıbrıs'ın sürekli el değiştirdiğini görmekteyiz.²

Bununla birlikte ada en önemli işlevini, Haçlı Seferleri sırasında görmüştür. Haçlı Seferleri'nin en önemli deniz üssü olan ada, Üçüncü Haçlı Seferi sırasında İngiltere kralı Richard tarafından Doğu Romalılarının elinden alınmış ve önce Tapınak Şövalyeleri'ne, ardından da Kudüs Krallığı'nı kaybeden Fransız Guy de Lusignan'a satılmış ve böylece Kıbrıs Krallığı adıyla, yeni bir devlet kurulmuştur.

Bununla birlikte Kıbrıs Krallığı'nın her açıdan, Kudüs Krallığı, Urfa Kontluğu ve diğerleri gibi bir Haçlı devleti olduğu ortadadır. Ancak var olduğu sürece, önemli bir Haçlı üssü olmayı sürdürmüştür. Bununla birlikte Kıbrıs Krallığı, bir süre Cenevizli tüccarların, bir süre de Memlûk sultanlarının hâkimiyetinde olmuştur. Özellikle adanın Mısır bağlantısından ötürü, Memlûkler tarafından sürekli donanma gönderilmiş ve böylece devamlı olarak vergi ödeyen bir konumda kalmaları sağlanmıştır.

Kıbrıs'ın son kraliçesinin adayı, 1489 yılında Venediklilere satmasıyla da yaklaşık 300 yıl süren dönem sona ermiş ve Venedik hâkimiyeti başlamıştır. Bununla birlikte Venedik hâkimiyetinin başladığı dönem, aynı zamanda Osmanlıların gücünün zirvesine doğru yükseldiği ve Osmanlı-Memlûk ve Osmanlı-Venedik mücadelelerinin de yükseldiği bir dönemdir. Bununla birlikte Kıbrıs, Rodos, Girit ve Malta'ya doğru bir hat çizerseniz, Osmanlı ile Afrika kıyılarının deniz bağlantısını kesen bir Haçlı hattı olduğu görülecektir.

İşte, bunu ortadan kaldırmak amacıyla, ilk olarak Fatih Sultan Mehmet, 1480 yılında Rodos'u alarak bu hattı kırmak istemiş ancak başarısız olmuştur. 1522 yılında ise Kanuni Sultan Süleyman komutasındaki Türk ordusu, büyük bir güçle adaya yönelmiş, böylece Rodos fethedilmiştir.

İkinci adım, 1566 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın görevlendirdiği Turgut Reis tarafından Malta üzerine yürünerek atılmış ancak bu harekât da Turgut Reis'in şehadeti üzerine sona ermiştir. Üçüncü adım olarak Sultan İkinci Selim döneminde, doğrudan Kıbrıs üzerine hareket edilmiş ve Lala Mustafa Paşa komutasındaki Türk ordusu tarafından ada fethedilerek yaklaşık 300 yıl sürecek Türk yönetimi başlamıştır. Dördüncü adım ise 1645–1669 yılları arasında, tam 25 yıl süren Girit Savaşı ile atılmış ve Girit fethedilmiştir.

* * *

Kıbrıs'ın yönetimi açısından Türk yönetimi, adanın en huzurlu dönemi olmuştur dersek, yanlış olmaz. Osmanlı millet sistemi içerisinde gayrimüslimler, kendi cemaatlerine göre yönetilirdi. Yani cemaatler, kendi dinî liderleri tarafından yönetilirdi. Aslında bir tür özyönetim olarak bile görülebilecek bu yapı, 1785'te adanın, doğrudan Divan-ı Hümayun'a bağlanmasıyla birlikte, adaya bir muhassıl (vergi tahsilcisi) atandı. Dolayısıyla bu işi, adanın Hristiyan halkı için piskoposlarla birlikte yapacağından ister istemez piskoposların gücü arttı.³ Ancak en önemli adım olan Tanzimat Fermanı ile birlikte adanın Divan-ı Hümayun'da kendi temsilcileriyle (Ortodoks Rum, Müslüman Türk, Maruni gibi...) temsil edilmesine karar verildi.

2 Demirkent, Işın, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Kıbrıs maddesi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kibris>

3 Kıbrıs'ta Osmanlı Türk Dönemi, <https://users.metu.edu.tr/birten/osmanli.html>

İşte, yazımıza başlangıç aldığımız Lawrence Durrell'in eserindeki kısım da bunu vurgulamaktadır. Elbette, bunu günümüzün demokrasi denemelerine benzetmek, anakronik bir tarz olur ama benzeri yapılar için demokratikleşme noktasında çok önemli bir ileri adım olduğunu da görmek gerekir. Ancak ne ironiktir ki dönem içerisinde bir mutlak monarşi olan Osmanlı Devleti, adayı, adanın temsilcileri eliyle yönetirken bir meşrutî monarşi olan İngiltere, bu duruma son vermiştir.

Osmanlı'nın zayıflaması ve Rusya karşısında tek başına ayaklarının üzerinde durma ihtimalinin kalmaması da Akdeniz'in bu çok önemli adasının hedef hâline gelmesine yol açmış ve İstanbul önlere gelen Rus ordusunu durdurma ve Rusya'ya karşı destek verilmesi şartıyla İngiltere'ye devredilmiştir.

Elbette, savaşmadan bir vatan toprağının elden çıkması, zerre vatan duygusu olan biri için yıkıcı bir durumdur. Ama İstanbul'un önüne kadar gelen ve Türk topraklarını parçalamak isteyen Rus ordusundan ötürü, başka bir ihtimal söz konusu olur muydu, bir şey demek imkânsız olacaktır.

İngiltere, Türk yönetim sistemini tamamen terk etmiş ve adanın kendi yöneticileri yerine, doğrudan sömürge tipinde yönetmeyi seçmiştir. Çünkü İngiltere için ada, Süveyş Kanalı'nı koruyacak ve bütün Doğu Akdeniz'i kontrol edecek olan bir ileri karakol görevindeydi.

Bununla birlikte Lawrence Durrell'in Kıbrıs Rumları arasındaki Enosis ateşini İngiliz yönetimine bağlaması, biz Türkler için övücü olsa da gerçekliği olmayan bir iddiadır. Yunanistan'ın kurulmasına yol açan, ünlü Yunan isyanının hemen ardından Kıbrıs Rumları arasında Enosis ateşi yanmış ve Enosis amaçlı isyanlar başlamıştır. Hatta daha da öncesinde 1790'larda yayımlanan ilk Megola Idea haritasında Kıbrıs'ın da yer almasıyla birlikte adada hareket başlamıştır.

1830 yılında Yunan Krallığı, Kıbrıs'taki Rumlara vatandaşlık ve pasaport vermeye başlamıştı. Böylece Kıbrıs Rumları, krallık yönetiminin parçası oluyordu. Bunun üzerine adadaki Osmanlı yönetimi, Başpiskopos Panateros'a Yunan vatandaşlığı ve pasaportu alanlar, eğer bundan vazgeçip eski statülerine dönmezlerse, topraklarına el konulacağını bildirdi. Ancak adadaki Rum çiftçiler arasında o kadar yayıldı ki Aralık 1831'de Larnaka'da Yunan kökenli İngiliz Başkonsolos Antonios Vondizianos, İstanbul'daki büyükelçiliğe gönderdiği raporda bu uygulamanın çiftçiler tarafından kabul edildiğini, böyle devam ederse, adanın çok yakında bir Yunan kolonisi olacağını, sultanın elinde hiçbir şey kalmayacağını belirtiyordu.⁴

1833 yılında da Larnaka, Keşiş Kalogeros Ioannikios ve Gâvur İmam Ayaklanması gibi ayaklanmalar çıktı. Ancak nispeten küçük çaplı sayılabilecek bu ayaklanmalar, sertçe bastırıldı. Ancak gerek Yunan Krallığı'nın vatandaşlık dağıtması, gerek bu ayaklanmalar, gerek Rus faaliyetleri ve İngiliz yönetimi ile birlikte yaşananlar adadaki Rumlar arasında Enosis faaliyetlerinin güçlenmesine neden oldu. 1931 yılında adadaki İngiliz yönetimine ve pek tabii, Türklere karşı başlayan isyan ise ada tarihinde en önemli Enosisçi isyan olarak yerini aldı.

Dolayısıyla yaklaşık iki yüz yıllık bir Enosis faaliyeti yürürlükte bulunuyor. Adadan İngiltere'nin çekilmesiyle birlikte Enosis umutları, hiç olmadığı kadar güçlendi. Ada, Rumların daha etkin olduğu iki toplumlu bir devlete dönüşünce de, Türkiye'nin garantör olmasına rağmen, Enosis umutları zirveye çıktı. Bu amaçla da 1963 Kanlı Noel başta olmak üzere, soykırıma varan birçok katliam yaşandı.

Yunanistan'ın, anakarasına yaklaşık 900 kilometre (Rodos adasına, yaklaşık 400 km) mesafedeki ve Rodos'tan sonra arada hiçbir Yunan toprağının olmadığı bir adayı ele geçirme isteği ise nüfusu ve

4 Varnava, Andrekos; Michael, Michalis N. (ed.), The Archbishops of Cyprus in the Modern Age: The Changing Role of the Archbishop-Ethnarch, their Identities and Politics, s.76-77, Cambridge Scholars Publishing, 2013.

gücüyle orantısız bir biçimde Helenist hayalciliğe ve ırkçılığa dayanan bir durumdur. Yunanistan, bu kadar az nüfusuyla Anadolu'yu ve Doğu Akdeniz'i kontrol etme, Ortadoğu'da etkili olma hayallerinden vazgeçmek zorundadır. Anlamadıkları nokta da bu kadar zayıflığa rağmen, adanın tamamını yönetme isteğinden vazgeçmemeleridir.

Bugün ellinci yıl dönümünü kutladığımız Kıbrıs Barış Harekâtı, adında barış geçmesine rağmen bir savaştır ve Türkiye'nin Hatay'dan sonra toprak kazandığı tek adımdır. Misak-ı Millî sınırlarının ötesinde yer almasıyla da aslında Turancı bir adımdır. Ancak Yunanistan ve adadaki EOKA-B darbeci hükümeti, Türkiye'nin bu adımını öngörememiştir. Üstelik gizli saklı değil, göstere göstere, Türkiye'nin "bak, geliyorum" dercesine attığı adımlara rağmen öngörememişlerdir. Bu durum, tamamen boş ve ham bir Helen şovenizminin sonucudur.

Bununla birlikte Kıbrıs Barış Harekâtı'mız, aslında Yunanlara da istediklerini, çok daha akılcı bir biçimde vermiştir. Adanın güneyi tam olarak bir Yunan devlete dönüşmüştür. Hiçbir düşmanlık, 50 yıl, 100 yıl sürmez. Düşmanların da siyaset yapması ve bir araya gelip anlaşması gerekir. Dolayısıyla Yunan ve Rum tarafının ve onların yanında olan Batı kamuoyunun, artık aklını başına alması ve tek Kıbrıs fikrinden vazgeçerek adada birbirine düşman iki milletini bir arada yaşamaya zorlamak yerine, iki devlet fikrini kabul etmesi gerekir.

Kutlu Altay Kocaova, "Kıbrıs: Bir Mücadelenin Tarihi"

<https://www.fikirtepedi.com/tarih/kibris-bir-mucadelenin-tarihi/> (Yayın Tarihi: 20 Temmuz 2024).